

МІНІСТЕРСТВО ЮСТИЦІЇ УКРАЇНИ
АКАДЕМІЯ ДЕРЖАВНОЇ ПЕНІТЕНЦІАРНОЇ СЛУЖБИ

Кафедра психології

ПОГОДЖЕНО:
Начальник кафедри,
кандидат психологічних наук, доцент,
підполковник внутрішньої служби
Мірошниченко О.М.
« ____ » _____ 2019 р.

СИЛАБУС
навчального курсу «Вікова психологія»
спеціальність 053 «Психологія»
форма навчання: денна

РОЗРОБНИК:
доцент кафедри психології,
кандидат психологічних наук
Щербата В.Г. _____

ЗАТВЕРДЖЕНО:
на засіданні кафедри психології
Протокол № __ від 27 _____ 20__р.

Кредити та кількість годин: 5 кредитів ECTS, години: 38 лекційних, 36 семінарських та 76 самостійна робота.

Анотація до курсу

Актуальність даного курсу визначається необхідністю врахування в професійній діяльності вікової специфіки психічного розвитку людини. Без знання вікових особливостей клієнтів неможливо забезпечити повноцінні умови для діагностичної, корекційної роботи. Цим зумовлена важливість і необхідність знання вікової динаміки психіки людини, особливостей формування особистості на різних вікових етапах. Поглиблення, розширення знань про вікові особливості психічного розвитку людини дає змогу психологу здійснити більш ефективний підхід до клієнта у процесі надання психологічної допомоги.

Вікова психологія тісно пов'язана із загальною психологією, диференціальною психологією, юридичною психологією, соціальною психологією, психологією кризових ситуацій, психологією управління.

Мета курсу

Метою вивчення курсантами навчальної дисципліни «Вікова психологія» є оволодіння знаннями вікових особливостей розвитку людської психіки в онтогенезі.

Організація навчання

Тематичний план

№	Назва теми	Всього годин	Лекції	Семінари	Самостійна робота
Розділ 1. Загальні питання вікової психології					
1.	Вікова психологія як наука	9	2	2	5
2.	Рушійні сили, фактори та закономірності розвитку психіки людини	13	4	4	5
3.	Стадіальність психічного розвитку	18	4	4	10
	Всього за розділом 1	40	10	10	20
Розділ 2. Розвиток людини на різних етапах онтогенезу					
4.	Пренатальний розвиток та народження дитини	10	2	2	6
5.	Психічний розвиток в період немовляти	9	2	2	5
6.	Психічний розвиток у ранньому віці	9	2	2	5
7.	Психічний розвиток у дошкільному дитинстві.	11	4	2	5
8.	Психічний розвиток молодшого школяра	9	2	2	5
9.	Психічний розвиток в підлітковому віці.	14	4	4	6
10.	Психічний розвиток в період юності	10	2	2	6
11.	Психічний розвиток в період молодості	10	2	2	6
12.	Психічний розвиток у період зрілості (дорослості).	14	4	4	6
13.	Психічний розвиток у період геронтогенезу	14	4	4	6
	Всього за розділом 2	110	28	26	56
	Усього годин	150	38	36	76

Завдання до семінарів

Семінарські заняття

Готуючись до семінарського заняття Ви маєте підготувати конспект питань, що містяться в плані відповідної теми. Наявність конспекту всіх (!) питань та ваша присутність на занятті є запорукою успішної роботи та отримання балів (їх кількість залежить від вашої активності та якості підготовки).

Плани семінарських занять

Семінарське заняття №1

Тема 1 «Вікова психологія як наука»

План

1. Об'єкт, предмет та завдання вікової психології.
2. Історичний розвиток та становлення вікової психології.
3. Поняття віку у віковій психології. Види віку.
4. Поняття розвитку у віковій психології. Ріст, дозрівання, формування, становлення. Форми розвитку: філогенез та онтогенез.
5. Преформований та неформований розвиток. Фізична, когнітивна і психосоціальна області розвитку.
6. Зв'язок вікової психології з іншими науками.
7. Основні розділи вікової психології.
8. Методи дослідження вікової психології (за Б.Г. Ананьєвим)

Теми для реферативних доповідей:

1. Періодизація розвитку дитини в працях Я.А. Коменського.
2. Проблеми розвитку психіки в «Педагогічній антропології» К.Д. Ушинського.
3. Психологічна концепція С.Л. Рубінштейна в розвитку вікової психології

Література: основна № 1-7; допоміжна № 1-7.

Семінарське заняття №2-3

Тема 2 «Рушійні сили, фактори та закономірності розвитку психіки дитини»

1. Фактори психічного розвитку. Їх взаємодія та взаємозв'язок Передумови та умови розвитку психіки.
2. Основні напрями, які пояснюють віковий психічний розвиток:
  - біологізаторська течія та теорія рекапітуляції;
  - соціологізаторська течія та теорія „чистої” дошки;
  - теорія конвергенції двох факторів;
  - культурно-історична концепція Л.С.Виготського
3. Проблема рушійних сил психічного розвитку людини.
4. Закономірності психічного розвитку (за Л.С.Виготським).
5. Роль діяльності в психічному розвитку людини. Поняття провідної діяльності. Принцип зв'язку діяльності та розвитку в теорії онтогенезу психіки О.М.Леонтьєва.
6. Спілкування як вид діяльності. Форми спілкування та модель розвитку спілкування М.І. Лісіної.

Теми для реферативних доповідей:

1. Проблема співвідношення навчання та розвитку в різних психологічних концепціях.

Література: основна № 1-7; допоміжна №14, 16, 24, 25, 35.

Семінарське заняття №4-5

Тема 3 «Стадіальність психічного розвитку»

1. Критерії періодизації вікового розвитку.
2. Ендогенний напрямок в психології розвитку:

- Концепція рекапітуляції Стенлі Хола.
- Теорія конвергенції двох факторів В. Штерна.
- Підход П. П. Блонського до пояснення розвитку.
- 3. Біхевіористичний напрямок у психології:
  - Теорія наочіння Б.Скіннера.
  - Теорія Р. Сірса.
- 4. Психоаналітичний напрямок у трактуванні розвитку:
  - Періодизація розвитку за З.Фрейдом.
  - Періодизація розвитку за Е.Еріксоном.
- 5. Когнітивний напрямок у психології розвитку:
  - Періодизація інтелектуального розвитку за Ж.Піаже
  - Періодизація психічного розвитку за Л.Кольбергом
- 6. Культурно-історичний напрямок у психології розвитку:
  - Стадіальність розвитку в теорії Л.С.Виготського Культурно-історична концепція Л.С.Виготського. Поняття соціальної ситуації розвитку, поняття новоутворення. Стабільні і критичні періоди розвитку.
  - Періодизація психічного розвитку за Д.Б.Ельконіним. Поділ психіки на мотиваційно-потребнісну сферу і сферу операціонально-технічних можливостей. Закон чергування, періодичності різних типів діяльності

Теми для реферативних доповідей:

1. Етапи розвитку теорії соціального наочіння
2. Теорія дозрівання А. Гезелла.
3. Нормативний підхід Л. Термена.

Література: основна № 1-7; допоміжна № 13-17, 52.

Семінарське заняття №6

Тема 4 «Пренатальний розвиток та народження дитини»

1. Періоди пренатального розвитку та їх характеристика.
2. Тенденції пренатального розвитку: цефалокаудальна тенденція, проксимодистальна тенденція, “від загального до специфічного”.
3. Критичні періоди пренатального розвитку. Фактори, що впливають на пренатальний розвиток. Поняття про тератогени і тератологію.
4. Психологічний аспект народження. Особливості новонародженості як критичного періоду. Психофізичні особливості новонародженості.
5. Новоутворення новонародженості. «Комплекс пожвавлення» і його значення.

Теми для реферативних доповідей :

1. Недоношеність і її наслідки для психічного розвитку дитини.
2. Формування прив'язаності матері до дитини.
3. Психологічна готовність до материнства

Література: основна № 1-7; допоміжна № 8-11.

Семінарське заняття №7

Тема 5 «Психічний розвиток в період немовляти»

1. Соціальна ситуація розвитку на першому році життя.
2. Розвиток моторики і сенсорики дитини в немовлячому віці.
3. Розвиток пізнавальних процесів (пам'ять, мислення, увага). Розвиток говоріння й розуміння мови.
4. Розвиток емоційної сфери.
5. Криза 1 року життя. Основні новоутворення віку.

Теми для реферативних доповідей :

1. Роль іграшок як засобу спілкування та психічного розвитку немовляти.

Література: основна № 1-7; допоміжна № 3, 7, 11, 12.

Семінарське заняття №8

Тема 6 «Психічний розвиток у ранньому віці»

1. Соціальна ситуація розвитку у ранньому дитинстві.
2. Характеристика провідної діяльності в ранньому дитинстві.
3. Мовленнєвий розвиток дитини.
4. Когнітивний розвиток.
5. Розвиток символічної функції свідомості
6. Початок ігрової діяльності.
7. Емоційний розвиток.
8. Розвиток самосвідомості.
9. Криза трьох років: причини виникнення, симптоми.

Теми для реферативних доповідей:

1. Становлення образу себе у дітей перших років життя

Література: основна № 1-7; допоміжна № 8, 11, 12, 17.

Семінарське заняття №9

Тема 7 «Психічний розвиток у дошкільному дитинстві»

1. Психологічна характеристика провідної діяльності.
2. Види ігор.
3. Структура сюжетно-рольової гри.
4. Спілкування з дорослими й однолітками.
5. Когнітивний розвиток.
6. Розвиток особистості дошкільника.
7. Розвиток самосвідомості.
8. Криза 6-7 років: симптоматика, новоутворення, причини появи.
9. Особливості перебігу кризи 6-7 років.
10. Психологічна готовність до школи та її компоненти

Теми для реферативних доповідей:

1. Гра і психічний розвиток дитини. Теорії дитячої гри.
2. Роль казки у психічному розвитку дошкільника
3. Шляхи оптимального забезпечення психологічної готовності дитини до навчання в школі.

Література: основна № 1-7; допоміжна № 3, 7, 5, 8, 10, 11, 12, 17, 27, 30, 51, 53, 54.

Семінарське заняття №10

Тема 8 «Психічний розвиток молодшого школяра»

1. Соціальна ситуація розвитку в молодшому шкільному віці: спілкування з вчителем і однолітками.
2. Проблема адаптації дитини до шкільного навчання. Поняття про шкільну дезадаптацію.
3. Структура навчальної діяльності.
4. Когнітивний розвиток молодшого школяра. Розвиток мовлення.
5. Особливості мотиваційної сфери молодших школярів. Види мотивів учіння.
6. Особливості самосвідомості молодшого школяра. Формування рефлексії в молодшому шкільному віці.
7. Особливості розвитку емоційно-вольової сфери молодших школярів

Теми для реферативних доповідей:

1. Проблема неуспішності школяра і шляхи її подолання.
2. Ліворука дитина в школі. Особливості навчання ліворуких дітей.

Література: основна № 1-7; допоміжна №11-13, 17, 27, 30, 41, 51, 54.

Семінарське заняття №11-12

Тема 9 "Психічний розвиток в підлітковому віці"

1. Анатомо-фізіологічна перебудова організму та її вплив на процес психічного розвитку.

2. Криза отрочтва (11–14 років). Феноменологія кризи отрочтва.
3. Основні підліткові проблеми
4. Соціальна ситуація розвитку в підлітковому віці: стосунки з однолітками та дорослими.
5. Характеристика провідних діяльностей підлітка.
6. Розвиток пізнавальної сфери.
7. Розвиток самосвідомості. Почуття дорослості в підлітків та його види.
8. Проблема становлення «Я»-ідентичності. Її види
9. Акцентуації характера.
10. Проблема асоціальної поведінки. Психолого-педагогічні фактори виникнення адиктивної поведінки підлітків.

Теми для реферативних доповідей:

1. Проблема підліткової субкультури та її значення в психічному розвитку.
2. Проблема підліткової суїцидальності
3. "Бути" і "здаватись": труднощі становлення справжньої дорослості у підлітковому віці
4. Психологія сексуальної взаємодії підлітків. Роль батьків у формуванні правильних уявлень про сексуальні стосунки між статями.
5. Причини девіантної поведінки в підлітковому віці.
6. Проблема протистояння «батьків» і «дітей» в підлітковому віці.
7. Важкий підліток: психологічні особливості взаємин в родині і школі.

Література: основна № 1-7; допоміжна № 27, 28, 33, 34, 38, 42.

Семінарське заняття №13

Тема 10 "Психічний розвиток в період юності"

1. Соціальна ситуація розвитку в юнацькому віці.
2. Характеристика провідної діяльності.
3. Особливості розвитку самосвідомості
4. Особливості емоційного життя.
5. Розумовий розвиток.
6. Особистісний розвиток юнаків.
7. Особистісне і професійне самовизначення в юності. Мотиви вибору професії.
8. Феноменологія кризи юності

Теми для реферативних доповідей:

1. Цінності та ідеали юнацького віку: часова трансформація.
2. Юні батьки. Наслідки раннього материнства і батьківства.
3. Цінності, ідеали і альтернативи способу життя в юнацькому віці

Література: основна № 1-4,7; допоміжна №7, 18-20, 37, 38, 55.

Семінарське заняття №14

Тема 11 "Психічний розвиток в період молодості"

1. Розвиток особистості в молодості. Побудовування системи життєвих цінностей і смисложиттєвих орієнтацій.
2. Соціальна активність у молодості. Любов, шлюб, створення родини.
3. Професійне самовизначення й знаходження нового соціального статусу
4. Характеристика пізнавального розвитку.
5. Криза молодості (27—33 роки) і його психологічна характеристика. Феноменологія і причини кризи молодості

Література: основна № 1-4,6-7; допоміжна № 33, 35, 48, 49

Семінарське заняття №15-16

Тема 12 "Психічний розвиток у період зрілості (дорослості)"

1. Границі віку. Загальна психологічна характеристика дорослості.

2. Соціальна ситуація розвитку в період дорослості.
3. Характеристика провідної діяльності. Проблема професійної самореалізації.
4. Розвиток особистості та самосвідомості в період зрілості.
5. Кризи дорослості.

Теми для реферативних доповідей:

1. Стратегії подолання критичних ситуацій в зрілому віці

Література: основна № 1-4,6-7; допоміжна № 48, 49.

Семінарське заняття №17-18

Тема 13 "Психічний розвиток у період геронтогенезу"

1. Біологічні аспекти геронтогенезу.
2. Загальна характеристика періоду старіння й старості.
3. Соціальна ситуація розвитку. Зміна структури соціальної активності в старості.
4. Психологічне переживання старіння й старості. Проблема самотності. Психологічні типи старості.
5. Зміни у функціонуванні психічних функцій: когнітивних процесів, часової перспективи, мотивів тощо.
6. Особистісні новоутворення в старості. Мудрість як надбання старості

Теми для реферативних доповідей:

1. Роль дітей і близьких людей у подоланні сумнівів і труднощів, що виникають у людини у зв'язку з наступила старістю

Література: основна № 1-4,6-7; допоміжна № 48, 49.

Індивідуальні завдання

1. Ессе на тему: «Застосування знань з вікової психології у повсякденному житті».
2. Проведіть дослідження розвитку уваги (пам'яті, мислення, професійних схильностей (за вибором)) підлітка/юнака (за вибором), самостійно підібравши методики дослідження. Здійсніть кількісний і якісний аналіз отриманих результатів. Зробіть висновки. Підготуйте письмовий звіт.

Теми доповідей/рефератів

1. Середовище як джерело небезпеки в ранньому віці.
2. Вплив мовлення батьків на розвиток мовлення дітей раннього віку.
3. Проблема привчання до дисципліни і саморегуляція в ранньому віці.
4. Гра та її вплив на розвиток дитини.
5. Особливості сприйняття дітьми дошкільного віку художньої літератури (казок, дитячих творів тощо).
6. Вплив на поведінку дітей молодшого шкільного віку мультиплікаційних і художніх фільмів.
7. Батьківський стиль виховання і його вплив на розвиток дитини.
8. Проблема важковиховуваності підлітків: причини виникнення, шляхи попередження і подолання важковиховуваності.
9. Роль ЗМІ у становленні психіки людини.
10. Роль оцінки і відмітки у становленні самооцінки школяра.
11. Уявлення про дружбу в підлітковому віці.
12. Юні батьки. Наслідки раннього материнства і батьківства.
13. Цінності, ідеали і альтернативи способу життя в юнацькому віці.
14. Проблема неуспішності школяра та шляхи її подолання.
15. Міжособистісні конфлікти в спілкуванні підлітків.
16. Шляхи вдосконалення інтелектуального розвитку школяра.
17. "Бути" і "здаватись": труднощі становлення справжньої дорослості у підлітковому віці.

18. Проблема протистояння «батьків» і «дітей» в підлітковому віці.
19. Важкий підліток: психологічні особливості взаємин в родині і школі.
20. Проблема професійного самовизначення школяра.
21. Проблема підліткової субкультури та її вплив на розвиток підлітка.
22. Психологія сексуального взаємодії підлітків. Роль батьків у формуванні правильних уявлень про сексуальні стосунки між статями.
23. Проблема алкоголізму, наркоманії, сектантства в підлітковому і ранньому юнацькому віці.
24. Причини девіантної поведінки в підлітковому віці.
25. Значення професійної орієнтації на професійне самовизначення старшокласника
26. Стратегії подолання критичних ситуацій в зрілому і літньому віці.
27. Роль дітей і близьких людей у подоланні сумнівів і труднощів, що виникають у людини у зв'язку з настигла старістю

Завдання для самостійної роботи

Ряд питань навчальної дисципліни виносяться на самостійне опрацювання. Виконання самостійної роботи оцінюється окремо та є невід'ємною складовою успішного проходження курсу. Для виконання завдань самостійної роботи вам необхідно зробити конспект нижчезазначених питань. Кожне питання має бути ґрунтовно висвітлене.

Тема № 1 «Вікова психологія як наука»

Питання:

1. Історичний розвиток та становлення вікової психології.
2. Методи дослідження вікової психології (за Б.Г. Ананьєвим)..

Тема № 2 «Русійні сили, фактори та закономірності розвитку психіки людини»

Питання:

1. Передумови та умови розвитку психіки.
2. культурно-історична концепція Л.С.Виготського.

Тема № 3 «Стадіальність психічного розвитку»

Питання:

1. Теорія дозрівання А. Гезелла.
2. Нормативний підхід Л. Термена.
3. Теорія конвергенції двох факторів В. Штерна.
4. Підход П. П. Блонського до пояснення розвитку.
5. Біхевіористичний напрямок у психології: теорія наuczіння Б.Скіннера.
6. Теорія Р. Сірса
7. Визначте та проаналізуйте феномени Ж. Піаже
8. **Анотування чи конспектування літератури.** Поливанова К.Н. Психологический анализ кризисов возрастного развития / К.Н. Поливанова // Вопросы психологии. – 1994. – №1. – С. 61

Тема № 4 «Пренатальний розвиток та народження дитини»

Питання:

1. Періоди пренатального розвитку та їх характеристика.
2. Тенденції пренатального розвитку: цефалокаудальна тенденція, проксимодистальна тенденція, “від загального до специфічного”.
3. Критичні періоди пренатального розвитку.
4. Фактори, що впливають на пренатальний розвиток. Поняття про тератогени і тератологію

Тема № 5 «Психічний розвиток в період немовляти»

Питання:

1. Розвиток емоційної сфери в період немовляти.
2. **Анотування чи конспектування літератури.** Мещерякова С.Ю. Психологический анализ комплекса оживления у младенцев / С.Ю. Мещерякова // Вопросы психологии. – 2000. – №5. – С. 18-27.

Тема № 6 «Психічний розвиток у ранньому віці»

Питання:

1. Розвиток ігрової діяльності в ранньому віці.
2. Емоційний розвиток в ранньому віці
3. **Анотування чи конспектування літератури.** Смирнова Е.О. Становление межличностных отношений в раннем онтогенезе // Вопросы психологии. – 1994. – № 6. – С. 5-16

Тема № 7 «Психічний розвиток у дошкільному дитинстві»

Питання:

1. Особливості перебігу кризи 6-7 років.
2. Психологічна готовність до школи та її компоненти
3. **Анотування чи конспектування літератури.** Каган В.Е. Когнитивные и эмоциональные аспекты гендерных установок у детей 3-7 лет // Вопросы психологии. – 2000 (март-апрель) – С.65-69

Тема № 8 «Психічний розвиток молодшого школяра»

Питання:

8. Проблема адаптації дитини до шкільного навчання. Поняття про шкільну дезадаптацію.
9. Особливості розвитку емоційної сфери молодших школярів
10. **Анотування чи конспектування літератури.** Психологічні детермінанти проявів шкільних страхів у молодших школярів // Освіта регіону: політологія, психологія, комунікації. – 2010. - №1. – С.236-239

Тема № 9 «Психічний розвиток в підлітковому віці»

Питання:

1. Анатомо-фізіологічна перебудова організму та її вплив на процес психічного розвитку підлітка
2. Акцентуації характеру.
3. Проблема асоціальної поведінки. Психолого-педагогічні фактори виникнення адиктивної поведінки підлітків
4. **Анотування чи конспектування літератури.** Лукомська С. Особливості статево-рольової поведінки підлітків і навчально-виховний процес / С. Лукомська // Соціальна психологія. – 2008. – №4. – С. 138-149

Тема № 10 «Психічний розвиток в період юності»

Питання:

1. Прочитайте третю главу повісті Л.М. Толстого «Юність» і порівняйте з характеристикою кризи юнацького віку в концепції Е.Еріксона
2. Мотиви вибору професії в період юності

Тема № 11 «Психічний розвиток в період молодості»

Питання:

1. Побудовування системи життєвих цінностей і смисложиттєвих орієнтації в період молодості.
2. Криза молодості: феноменологія і причини кризи молодості

Тема № 12 «Психічний розвиток у період зрілості (дорослості)»

Питання:

1. Стратегії подолання критичних ситуацій в зрілому віці
2. Кризи дорослості: феноменологія та причини

Тема № 13 «Психічний розвиток у період геронтогенезу»

Питання:

1. Психологічні типи старості.
2. Психологічний аналіз категорії мудрості як надбання старості.

Порядок оцінювання

Оцінювання ваших досягнень відбувається за системою відображеною в таблиці 1

Таблиця 1

№	Назва теми	Всього балів	Лекції	Семінари	Самостійна робота
Розділ 1. Загальні питання вікової психології					
1.	Вікова психологія як наука	4	0,5	3	0,5
2.	Рушійні сили, фактори та закономірності розвитку психіки людини	7,5	1	6	0,5
3.	Стадіальність психічного розвитку	7,5	1	6	0,5
Розділ 2. Розвиток людини на різних етапах онтогенезу					
4.	Пренатальний розвиток та народження дитини	4	0,5	3	0,5
5.	Психічний розвиток в період немовляти	4	0,5	3	0,5
6.	Психічний розвиток у ранньому віці	4	0,5	3	0,5
7.	Психічний розвиток у дошкільному дитинстві.	4,5	1	3	0,5
8.	Психічний розвиток молодшого школяра	4	0,5	3	0,5
9.	Психічний розвиток в підлітковому віці.	7,5	1	6	0,5
10.	Психічний розвиток в період юності	4	0,5	3	0,5
11.	Психічний розвиток в період молодості	4	0,5	3	0,5
12.	Психічний розвиток у період зрілості (дорослості).	7,5	1	6	0,5
13.	Психічний розвиток у період геронтогенезу	7,5	1	6	0,5
Всього		70	9,5	54	6,5
ІНДЗ		2			
Реферат		3			
іспит		25			
Всього годин		100			

Робота на лекції передбачає сприйняття та засвоєння теоретичного курсу, а також

фіксацію основних його положень (конспектування). Нарахування балів за роботу на лекціях відбувається шляхом перевірки конспектів лекцій. При тому оцінюється: повнота, охайність і грамотність ведення конспекту лекцій. Наявність усіх компонентів роботи на лекціях може бути оцінено за весь курс до 10 балів. За недостатньо повне відображення лекційного матеріалу у конспекті, систематичні пропуски лекційних занять, курсанту за даний вид навчальної роботи, бали нараховуються лише в частині законспектованих лекцій

Нагадуємо, що під час лекцій та інших занять не припустимо відволікатись розмовами, користуватись мобільними телефонами та іншими гаджетами, порушувати дисципліну в будь який інший спосіб. Запізнення на лекцію так само не припустимі, викладач залишає за собою право не допустити до заняття курсанта (студента), що порушує дисципліну або запізнюється. Поважайте працю викладача, ваших товаришів по навчанню та себе – дотримуйтесь дисципліни під час освітнього процесу. Ці ж самі правила поведінки поширюються й на інші форми занять (семінари, практичні). Користування гаджетами для доступу до мережі Інтернет припустиме лише під час семінарських/практичних занять за вказівкою чи дозволом викладача. Пропущені лекції слід відпрацювати переписавши конспект та продемонструвавши його викладачу, при цьому слід бути готовим відповісти на його питання за змістом лекції

- **2,5 бали** – курсант у повному обсязі опрацював програмний матеріал, основну і додаткову літературу, має глибокі й міцні знання, упевнено оперує набутими знаннями у вирішенні завдань, робить аргументовані висновки, може вільно висловлювати власні судження і переконувати інших, здатний презентувати власне розуміння питання.

- **2 бали** – курсант володіє навчальним матеріалом, формулює нескладні висновки, може узагальнювати набуті знання і частково застосовувати їх у вирішенні завдань, аргументація на достатньому рівні.

- **1,5 бали** – курсант загалом самостійно відтворює програмний матеріал, може дати стислу характеристику питання.

- **1 бал** у викладеному матеріалі є істотні прогалини, є певні неточності як у відтворенні матеріалу, так і у висновках, аргументація низька, використання набутих знань у вирішенні завдань на низькому рівні.

- **0,5 бали** – курсант за допомогою викладача намагається відтворити матеріал, але відповідь неточна, неповна, головний зміст матеріалу не розкрито, аргументація та власне розуміння питання майже відсутні; курсант із помітними труднощами використовує певні знання у вирішенні завдань.

Доповнення на семінарському занятті оцінюється до **0,5 балів** та передбачає стисле повідомлення у розвиток положень, висловлених доповідачем. Доповнення не повинно повторювати аргументацію та фактичний матеріал основного доповідача. Цінність доповнення пролягає у вмінні привернути увагу до тих аспектів обговорюваного питання, що не знайшли свого висвітлення у виступі основного доповідача.

Таким чином, **на семінарському занятті курсант може отримати до 3 балів.**

Пропущений семінар відпрацьовується написанням конспекту всіх питань з плану заняття та відповідями на питання викладача за змістом семінару під час відпрацювання. Відпрацювання пропущених чи оцінених у 0 балів занять відбувається за умови попереднього ознайомлення з матеріалами для підготовки до семінарського заняття та виконання завдань, запропонованих викладачем (увага – завдання можуть відрізнятись від тих, що вирішували ваші одногрупники).

Виконання завдань самостійної роботи оцінюється за наступними критеріями:

- наявність матеріалу для висвітлення питань, винесених на самостійну роботу;
- повнота, охайність і грамотність ведення конспекту;

Наявність всіх компонентів конспекту може бути оцінено до 0,5 балів. За виконання всіх завдань для самостійної роботи ви можете отримати **до 6 балів**

Реферат оцінюється за наступними критеріями: відповідна форма, грамотність, охайність, науковість, достатня кількість використаної літератури (5 джерел). За наявності всіх компонентів реферат отримує 2 бали; обмежена кількість використаної літератури

(менше 5 джерел) – 1 бал; за неохайне оформлення, недостатньо повне відображення обраної теми, суттєві помилки – 0,5 бали.

Індивідуальні навчально-дослідні завдання (одне на вибір) курсанти та студенти виконують у вигляді звіту/есе, яке оцінюється до 2 балів.

Підсумковий контроль якості засвоєння знань курсантами з навчальної дисципліни. Складання екзамену є обов'язковим. Курсант може отримати на іспиті не більше, ніж 25 бали. Питання екзаменаційних білетів складаються на основі програми курсу і адекватно відображають зміст усього навчального матеріалу курсу “Вікова психологія”.

Якщо курсант за підсумками модульного контролю та складання екзамену не набрав балів, достатніх для виставлення позитивної оцінки (60 балів і більше), він має право перескласти екзамен. при цьому не враховуються результати попереднього складання екзамену, підвищення балів здійснюється від рейтингової оцінки, отриманої за результатами аудиторної роботи.

Курсанти, які впродовж семестру набрали менше 35 балів, до складання екзамену не допускаються і залишаються на повторний курс.

Результати складання семестрових іспитів оцінюються в національній шкалі оцінювання та за шкалою ECTS відповідно до кількості набраних балів.

Схема переведення балів у підсумкову оцінку наведена в таблиці 2.

Таблиця 2

Шкала оцінювання: національна та ECTS

Сума балів за всі види навчальної діяльності	Оцінка ECTS	Оцінка за національною шкалою
90 – 100	A	відмінно
82-89	B	добре
75-81	C	
64-74	D	
60-63	E	задовільно
35-59	FX	незадовільно з можливістю повторного складання
0-34	F	незадовільно з обов'язковим повторним вивченням дисципліни

Питання до іспиту

1. Об'єкт, предмет та завдання вікової психології.
2. Методи дослідження у віковій психології.
3. Поняття віку у віковій психології. Види віку.
4. Зв'язок вікової психології з іншими науками.
5. Основні розділи вікової психології.
6. Історичний розвиток та становлення вікової психології як самостійної науки.
7. Рушійні сили психічного розвитку людини.
8. Основні фактори розвитку психіки.
9. Поняття провідної діяльності та її види. Ознаки провідної діяльності.
10. Закономірності психічного розвитку (за Л.С.Виготським).
11. Культурно-історична концепція розвитку Л.С. Виготського. Стадіальність психічного розвитку в теорії Л.С.Виготського.
12. Стадіальність психічного розвитку в теорії Д.Б.Ельконіна.
13. Стадіальність психічного розвитку за З. Фрейдом.
14. Соціогенетична концепція розвитку особистості за Е. Еріксоном.
15. Періодизація інтелектуального розвитку за Ж. Піаже.
16. Стадіальність психічного розвитку по Л.Кольбергу.
17. Форми спілкування та модель розвитку спілкування М.І. Лісіної.
18. Концепції співвідношення навчання і розвитку

19. Періоди пренатального розвитку.
20. Тенденції пренатального розвитку
21. Особливості новонародженості як критичного періоду. Основні безумовні рефлекси новонародженого і їх значення.
22. Показники закінчення періоду новонародженості. Характеристика комплексу поживлення: структура, значення, етапи розвитку.
23. Сенсорний та моторний розвиток в немовлячому віці.
24. Соціальна ситуація розвитку в немовлячому віці.
25. Криза 1 року життя: причини виникнення й основні новоутворення.
26. Соціальна ситуація розвитку й особливості спілкування у ранньому дитинстві.
27. Характеристика провідної діяльності раннього віку.
28. Когнітивний та мовленнєвий розвиток в ранньому дитинстві.
29. Розвиток самосвідомості в ранньому дитинстві. Криза трьох років: її характеристика та основні симптоми.
30. Соціальна ситуація розвитку у дошкільному віці.
31. Характеристика провідної діяльності дошкільного віку. Структура сюжетно-рольової гри.
32. Когнітивний розвиток та розвиток мовлення у дошкільному віці.
33. Розвиток особистості дошкільника. Види мотивів поведінки. Характеристика супідрядності мотивів як центрального новоутворення дошкільного віку.
34. Розвиток самосвідомості дошкільника.
35. Криза 6-7 років: причини появи, симптоматика, особливості перебігу.
36. Психологічна готовність до школи, її характеристика.
37. Соціальна ситуація розвитку в молодшому шкільному віці: особливості спілкування з дорослими і однолітками.
38. Становлення мотивації до навчання у молодшому шкільному віці. Види мотивів учіння.
39. Характеристика провідної діяльності у молодшому шкільному віці. Структура навчальної діяльності.
40. Когнітивний розвиток та розвиток мовлення молодшого школяра.
41. Особливості розвитку самосвідомості в молодшому шкільному віці.
42. Анатомо-фізіологічна перебудова організму підлітка та її вплив на процес психічного розвитку.
43. Навчальна діяльність та розвиток пізнавальної сфери у підлітковому віці.
44. Соціальна ситуація розвитку в підлітковому віці.
45. Особливості розвитку самосвідомості в підлітковому віці.
46. Основні підліткові проблеми та суперечності підліткового віку.
47. Криза отроцтва: причини, особливості перебігу.
48. Основні підліткові проблеми. Проблема акцентуацій характеру.
49. Навчальна діяльність та розумовий розвиток в юності.
50. Особливості розвитку самосвідомості юнаків. Проблема професійного самовизначення.
51. Особливості спілкування в юності.
52. Соціальна активність у молодості. Проблема кохання та шлюбу.
53. Характеристика пізнавального розвитку в період молодості.
54. Криза молодості (27—33 роки) і її психологічна характеристика. Феноменологія і причини кризи молодості.
55. Розвиток особистості та самосвідомості в період дорослості.
56. Характеристика соціальної ситуації розвитку в період дорослості.
57. Пізнавальний розвиток в період дорослості. Розвиток особистості та самосвідомості в період дорослості.
58. Кризи віку дорослості та їх психологічна характеристика.
59. Біологічні аспекти геронтогенезу. Теорії старіння.
60. Ставлення людини до старості як психологічна проблема. Психологічні типи старості.
61. Соціальна ситуація розвитку в період старості.
62. Психологічні зміни людини в період старості.

63. Особистісні новоутворення в старості.

Політика академічної доброчесності

Прослуховуючи цей курс, Ви погодились виконувати положення принципів академічної доброчесності:

- складати всі проміжні та фінальні завдання самостійно без допомоги сторонніх осіб;
- надавати для оцінювання лише результати власної роботи;
- не вдаватися до кроків, що можуть нечесно покращити ваші результати чи погіршити/покращити результати інших курсантів (студентів, слухачів);
- не публікувати відповіді на питання, що використовуються в рамках курсу для оцінювання знань курсантів (студентів, слухачів).

РЕКОМЕНДОВАНА ЛІТЕРАТУРА:

Основна

1. Абрамова А.К. Возрастная психология. – М., 1997. – 231с.
2. Кулагина И.Ю., Колюцкий В.Н. Возрастная психология. – М.: ТЦ Сфера, 2004. – 464с.
3. Мухина В.С. Возрастная психология. – М., 1999. – 347с.
4. Обухова Л.Ф. Возрастная психология. – М., 2000.-
5. Павелків Р. В., Цигипало О. П. Дитяча психологія. – К.: Академвидав, 2008.
6. Савчин М. В., Василенко Л. П. Вікова психологія. 2-е вид. – К., Академвидав, 2009.
7. Швалб Ю.М., Муханова И.Ф. Возрастная психология. – Донецк: Норд-пресс, 2005. – 305с.

Допоміжна

1. Абрамова Г. С. Практикум по возрастной психологии. 3-е изд. – М.: Издательский центр „Академия”, 2001.
2. Баттерворт Дж., Харрис М. Принципы психологии развития. – М.: "Когито-Центр", 2000. – 350 с.
3. Божович Л.И. Личность и ее формирование в детском возрасте. - М.: Пресс, 1968.
4. Божович Л.И. Этапы формирования личности. – М., 1995.
5. Венгер Л.А., Венгер А.Л., Марцинковская Т.Д. Готов ли ваш ребенок к школе? – М.: Знание, 1994
6. Бурлачук Л. Ф., Морозов С. М. Словарь-справочник по психологической диагностике. – К.: Наукова думка, 1989. – С. 157–159.
7. Возрастная психология: Детство, отрочество, юность: Хрестоматия / Сост. и науч. ред. В. С. Мухина, А. А. Хвостов. – М.: Академия, 2001.
8. Волков Б.С., Волкова Н.В. Детская психология: Логические схемы. – М.: Гуманит. изд. Центр ВЛАДОС, 2003. – 256 с.
9. Годфруа Ж. Что такое психология. Т.2– М., 1996.
10. Гуткина Н.И. Психологическая готовность к школе. – М., 1993.
11. Выготский Л.С. Детская психология // Собр. соч.: В 6. т.: Педагогика, 1984. Т. 4.
12. Давыдов В.В. Генезис и развитие личности в детском возрасте // Вопросы психологии. – 1992. – №1-2.
13. Давыдов В.В. Младший школьник как субъект учебной деятельности // Вопросы психологии. – 1992. – №3-4. – С.14.
14. Давыдов В.В. Проблемы развивающего обучения. – М.: Просвещение, 1986. – 421с.
15. Давыдов В.В. Учебная деятельность: состояние и проблемы исследования. // Вопросы психологии. – 1991. – № 6.
16. Запорожец А.В. Условия и движущие причины психического развития ребёнка // Хрестоматия по возрастной психологии: Учеб. пособие. – М., 2003. – с.53-57.
17. Зеньковский В.В. Психология детства. – М.: Академия, 1995. – 283с.

18. Кон И.С. Психология ранней юности: Кн. для учителя. – М.: Просвещение, 1989.
19. Кон И.С. Психология старшекласника. – М.: Академия, 1980. – 295с.
20. Кон И.С. Психология юношеского возраста. – М.: Просвещение, 1979. – 329с.
21. Костюк Г.С. Навчально-виховний процес і психічний розвиток особистості. – К.: Проф-прес, 1989. – 427с.
22. Крайг Г. Психология развития. –С.-Пб., 2000.
23. Кузнецова Г.И., Харченко В.Д. Психологические особенности недисциплинированности подростков // Вопросы психологии. — 1981.—№ 6.—С. 138—144.
24. Леонтьев А.Н. К теории развития психики ребенка. // Зб. психол. произведения: В 2 т., Т.1. – М.: Просвещение, 1983. – 359с.
25. Лисина М.И. Проблемы онтогенеза общения. – М.: Педагогика, 1986. – 284с.
26. Марцинковская Т.Д. История детской психологии. – М., 1998. – 427с.
27. Мухина В. С. Возрастная психология: феноменология развития, детство, отрочество – 9-е изд. – М.: Издательский центр «Академия», 2004. – 456 с.
28. Наш проблемный подросток: понять и договориться / Под ред. проф. Л.А.Регуш. – СПб. 2001.
29. Немов Р.С. Психология: в 2-кн. Книга 1, 2. – М.: Владос, 1994. – 486с.
30. Обухова Л.Ф. Детская психология: теория, факты, проблемы. – М.,1995. – 373с.
31. Оржеховська В.М. Соціально-педагогічні проблеми девіантності поведінки неповнолітніх в сучасних умовах.// Педагогіка і психологія – 1995.- №4.- С.90-98
32. Пиаже Ж. Речь и мышление ребенка. – М.: Просвещение, 1994. – 396с.
33. Поливанова К.Н. Психологический анализ кризисов возрастного развития// Вопросы психологии. – 1994. – №1. – С.61.
34. Поливанова К.Н. Психологическое содержание подросткового возраста // Вопросы психологии. – 1996. – №1.
35. Поливанова К.Н. Психология возрастных кризисов. – М.: Академия, 2000.
36. Психология развития. Словарь / Под ред. А. Л. Венгера // Психологический лексикон. Энциклопедический словарь в шести томах / Ред.-сост. Л. А. Карпенко. Под общ.ред. А. В. Петровського. – М.: ПЕР СЭ, 2005. – 176 с.
37. Пряжников Н.С. Профессиональное и личностное самоопределение. – М.-Воронеж. 1996
38. Райс Ф. Психология подросткового и юношеского возраста. 8-е изд. – СПб., 2000.
39. Сапогова Е. Е. Психология развития человека. – М., 2001.
40. Пиаже Ж. Избранные психологические труды. - М.,1969.
41. Психология младших школьников / Под.ред. В.В. Давыдова.- М.,1990.
42. Психология подростка. Полноруководство / Под.общ.ред. А.А.Реана.-СПб., М.,2003.
43. Сапогова Е. Е. Психология развития человека: Учеб. пособие для студентов вузов. – М.: Аспект Пресс,2001.
44. Урунтаева Г.А. Дошкольная психология: Учеб. пособие для студентов средних пед. учебных заведений. – М.: Изд. центр «Академия», 1999.
45. Урунтаева Г.А. Психология дошкольника. – М.: Просвещение, 1996
46. Фельдштейн Д.И. Проблемы возрастной и педагогической психологии.- М.,1995.
47. Хрестоматия по возрастной психологии. Учеб.пос. для студ.: сост. Л.М. Семенюк. Под ред. Д.И.Фельдштейна. –М.,1996.
48. Хухлаева О. В. Психология развития: молодость, зрелость, старость. 3-е изд. – М.: Издательский центр «Академия», 2006.
49. Щотка О.П. Вікова психологія дорослої людини / О.П. Щотка. – Ніжин : Ред.-вид. відділ НДПУ, 2001. – 194 с.
50. Эльконин Д.Б. Избранные психологические труды / Под. Ред. В.В. Давыдова, В.П. Зинченко.- М.,1989.
51. Эльконин Д.Б. Детская психология. - М., 1960.
52. Эльконин Д.Б К проблеме периодизации психического развития в детском возрасте // Вопросы психологии. – 1971. - №4.
53. Эльконин Д.Б. Психология игры. - М., 2000.
54. Эриксон Э. Детство и общество.- СПб, 1996.

55. Эриксон Э. Идентичность: юность и кризис. – М., 1996.
56. Handbook of creativity / Ed. by R. Sternberg. Cambridge Univ. Press, 1999.
57. Halpern D.F., Hakel M.D. Applying the science of learning to university teaching and beyond. - San Francisco: Jossey-Bass, 2002.
58. Kaufman J. C., Baer J. Creativity and reason in cognitive development. - Cambridge; New York: Cambridge University Press, 2006.
59. Mihesuah D. A., Wilson A. C. Indigenizing the academy :transforming scholarship and empowering communities. - Lincoln: University of Nebraska Press, 2004.
60. Pace D., Middendorf J.K. Decoding the disciplines: helping students learn disciplinary ways of thinking. - San Francisco: Jossey-Bass, 2004.
61. Perry W.G., Jr. Forms of intellectual and ethical development in the college years :a scheme / Introduction by L. Lee Knefelkamp. - San Francisco, Calif.: Jossey-Bass Publishers, 1999.

Інформаційні ресурси

1. Журнал «Психологическая наука и образование». – Режим доступу: www.psyedu.ru
2. Психея. Література з психології. – Режим доступу: www.psycheya.ru
3. Книги з психології. – Режим доступу: www.bookup.by.ru
4. Журнал «Мир Психологии». – Режим доступу: www.psychology.net.ru
5. Психология. – Режим доступу: www.psy.net.ru
6. Территория психологии. – Режим доступу: www.terpsy.ru
7. Журнал «Вопросы психологии». – Режим доступу: www.voppsy.ru
8. Максимально о психологии. – Режим доступу: www.psymax.ru
9. Сайт для дитячих психологів. – Режим доступу: www.childpsy.ru
10. Педагогічна бібліотека. – Режим доступу: www.pedlib.ru